

Катерина Пономарьова,
кандидат педагогічних наук,
провідний науковий співробітник
відділу початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України

Засоби різнобічного розвитку першокласників у процесі навчання грамоти

Анотація

У статті визначено напрями розвитку інтелектуальних здібностей і зв'язного мовлення першокласників у процесі навчання грамоти. Запропоновано різнотипні завдання для розвитку уваги, пам'яті, мислення і мовлення учнів. Розкрито методику їх застосування.

Навчання грамоти, розвиток інтелектуальних здібностей, розвиток зв'язного мовлення, засоби різнобічного розвитку першокласників.

Аннотация

В статье определены направления в развитии интеллектуальных способностей и связной речи первоклассников в процессе обучения грамоте. Предложены разнотипные задания для развития внимания, памяти, мышления и речи учащихся. Раскрыта методика их применения.

Обучение грамоте, развитие интеллектуальных способностей, развитие связной речи, средства разностороннего развития первоклассников.

Annotation

The article defines the directions of development of intellectual abilities and coherent speech of first-graders in the process of learning the grammar. Different types of tasks are proposed for the development of attention, memory, thinking and speech of students. The method of their application is described.

Literacy teaching, development of intellectual abilities, development of coherent speech, means of comprehensive development of first-graders.

Засвоєння початкового курсу української мови розпочинається з навчання грамоти, у процесі якого здійснюється формування в першокласників навичок читання і письма. Ці навички належать до базових загальнонавчальних умінь, необхідних не тільки для успішного вивчення предметів «Українська мова» і «Літературне читання», а й для опанування всіх інших шкільних дисциплін.

Однак завдання вчителя в період навчання грамоти не обмежується лише тим, щоб навчити учнів читати й писати, адже значна частина сучасних першокласників приходить до школи вже читаючою. Важливо в цей період забезпечити різнобічний розвиток учнів, врахувати їхні індивідуальні особливості, створити такі умови, щоб кожна дитина відчула себе талановитою і мала можливість розвивати свої здібності.

У даній статті розглянемо два напрями різнобічного розвитку першокласників:

1) **розвиток інтелектуальних здібностей:** уваги, пам'яті, спостережливості, умінь аналізувати, порівнювати, встановлювати причиново-наслідкові зв'язки, узагальнювати, робити висновки, логічно мислити;

2) **розвиток зв'язного мовлення:** зміцнення артикуляційного апарату, збагачення й активізація словникового запасу школярів, формування уміння спілкуватися, будувати речення, короткі зв'язні тексти, висловлювати свої думки.

Засобами різнобічного розвитку першокласників у процесі навчання грамоти є цілеспрямовані завдання, вправи, малюнки, слайди, мультимедійні продукти, інтерактивні прийоми, дидактичні ігри, змодельовані життєві ситуації, різні способи навчальної взаємодії учнів тощо.

Розвиток інтелектуальних здібностей

Працюючи над розвитком інтелектуальних здібностей, учитель має добирати такі засоби навчання, які найповніше враховують особливості дитячого сприймання, уваги, пам'яті, мислення та сприяють формуванню на відповідному дидактичному матеріалі прийомів розумової діяльності: аналізу, порівняння, узагальнення, вміння робити посильні висновки.

Ефективними **засобами** розвитку інтелектуальних здібностей першокласників є:

– завдання на аналіз і порівняння;

- завдання на знаходження зайвого в групі предметів, об'єднаних за певною спільною ознакою;
- завдання на встановлення відповідності;
- завдання на спостережливість;
- завдання на доведення власної думки;
- кросворди;
- ребуси;
- мовні задачі тощо.

Наведемо зразки зазначених засобів.

Завдання на аналіз

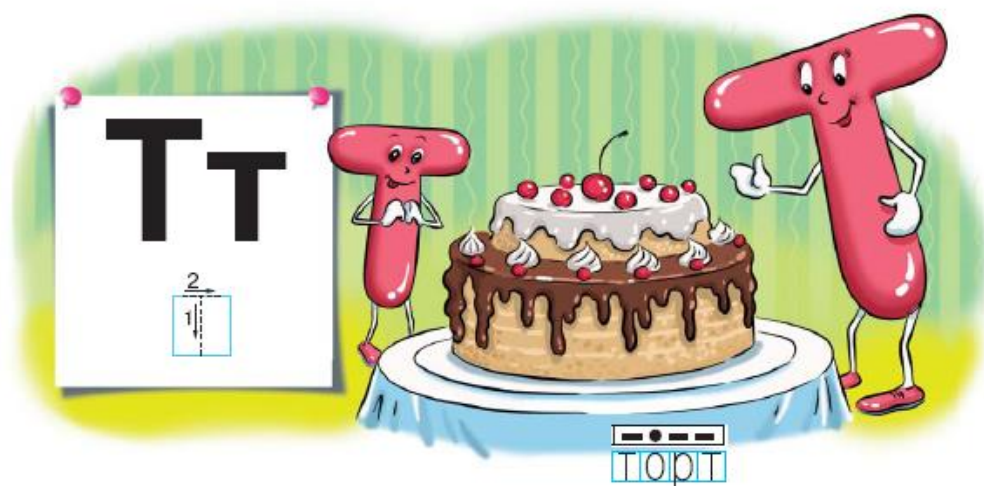
Навчання першокласників грамоти здійснюється за звуковим аналітико-синтетичним методом, який передбачає аналіз звукового складу слова, тобто виділення в слові окремих звуків. Тому важливо вже в добуковарному періоді формувати в учнів уміння аналізувати. Для цього пропонуємо використовувати завдання такого типу. *(Усі подані нижче завдання взято з посібників комплекту з навчання грамоти «Я читаю і пишу», автор К. І. Пономарьова).

Після розпізнавання й називання букв учитель запитує в учнів, чому букву **А** художник намалював біля акваріума, букву **У** з указкою, а букву **О** з обручем? Першокласники пояснюють: тому що слово *акваріум* починається на букву **А**, слово *указка* – на букву **У**, а слово *обруч* – на букву **О**. Після цього варто запропонувати школярам дібрати інші слова, які починаються з

цих букв. Таке завдання спонукає дітей аналізувати, з яких звуків складається слово, визначати перший звук у слові і співвідносити його з відповідною буквою.

У букварний період звуко-буквений аналіз слів проводиться на кожному уроці. Вивчення нової букви розпочинається з виділення в слові певного звука, визначення, який він – голосний чи приголосний, якщо приголосний, то твердий чи м'який. Після цього відбувається ознайомлення з буквою, яка позначає цей звук на письмі. Наприклад, під час вивчення букви «те» першокласники розглядають малюнок із зображенням торта.

Вимовивши слово *торт*, виділяють перший звук у ньому і характеризують його – звук [т] приголосний, твердий. Після цього вчитель повідомляє, що позначається цей звук буквою «те», і демонструє її зображення.

Завдання на порівняння

Уроки навчання грамоти мають великий потенціал для формування в першокласників умінь порівнювати. Учитель навчає учнів порівнювати спочатку предмети, малюнки, потім звуки – голосні і приголосні, приголосні тверді і м'які, кількість звуків і букв у слові. Порівнянню підлягають інші мовні одиниці: слова (їх значення, кількість складів, місце наголосу), речення (за інтонацією, кількістю слів).

Наведемо зразки завдань на порівняння.

Завдання 1.

Поясни, чим відрізняються предмети на кожному малюнку.

На першому малюнку діти порівнюють висоту, колір будинків, кількість поверхів і вікон у них. На другому – охайність, колір тваринок. На третьому – розмір і колір м'ячів. На четвертому – колір і характер тварин.

Завдання 2.

Назви предмети. Порівняй перший звук у цих словах.

Це завдання призначене для порівняння вимови твердого і м'якого приголосних звуків, а також порівняння умовних позначок, якими вони позначені у звуковій схемі слова (двома рисочками позначено м'який приголосний, однією рисочкою – твердий приголосний звук).

Завдання 3.

Прочитай. Порівняй значення виділених слів.

Під час виконання цього завдання діти порівнюють спочатку написання виділених слів (обидва слова складаються з тих самих букв). Потім учитель звертає увагу на наголос у цих словах – він різний (у першому слові наголошений перший склад, в другому – другий). Нарешті, учні читають речення, вимовляючи виділені слова відповідно до наголосу, і пояснюють значення цих слів (у першому реченні це слово означає *берег річки*, а в другому – *дерево березу*). Після чого роблять висновок про те, як значення слова залежить від наголосу.

Завдання на знаходження зайвого

Під час виконання завдань на знаходження зайвого в групі предметів, об'єднаних за певною спільною ознакою, вчитель допомагає учням спочатку визначити, яка ознака властива більшості предметів у групі. Потім знайти предмет, якому така ознака не властива – він і буде зайвим. Продемонструємо методику опрацювання таких завдань на конкретних прикладах.

Завдання 1.

Знайди зайвий предмет у кожному ряду.
Закресли його.

Запропонувавши розглянути малюнок, учитель ставить учням низку запитань:

- Як називається перший предмет у верхньому ряду (сорочка), другий (піджак), останній (куртка)?
- Що роблять цими предметами? (Їх одягають.)
- Як можна назвати ці предмети одним словом? (Одяг.)
- Який предмет у цьому ряду не належить до одягу? (Виноград.)

- То який предмет тут зайвий? (Виноград.)
- Чому? (Бо він не належить до одягу.)
- Який предмет ви намалювали б у цьому ряду замість винограду? (Вишиванка, шорти, спідничка тощо.)

Аналогічна робота проводиться над пошуком зайвого предмета в другому ряду.

Завдання 2.

Учням можна запропонувати два підходи до виконання цього завдання. Перший передбачає визначення зайвої тварини за наголосом. У схемі слова наголошений другий склад, а в слові *страус* – перший. Тому зайва тварина на малюнку – страус. Під час застосування другого підходу зайва тварина визначається за першими звуками в словах – назвах тварин. У схемі слова перший склад складається з двох звуків – приголосного й голосного. А в слові *страус* у першому складі чотири звуки – три приголосних і голосний, отже, ця тварина зайва.

Завдання на встановлення відповідності

Цінними для розвитку логічного мислення є завдання на встановлення відповідності. Спочатку варто навчити першокласників знаходити відповідні малюнки, потім встановлювати відповідність між малюнками і схемами, малюнками і словами, складами, малюнками і словами, частинами речень. Пропонуємо зразки таких завдань.

Завдання 1.

Спочатку учні називають предмети у верхньому ряду і визначають, що в них спільного (вони олівці) і чим вони відрізняються (мають різні кольори). Потім називають предмети, зображені в нижньому ряду і роблять висновок, що всі вони – овочі. Далі вчитель пропонує знайти спільне між предметами верхнього і нижнього рядів (це колір). Діти називають по порядку кольори олівців, знаходять у нижньому ряду овоч такого самого кольору і з'єднують предмети однакового кольору.

Завдання 2.

Виконання цього завдання варто розпочати з називання предметів посуду і поділу цих слів на склади. Після визначення кількості складів діти знаходять відповідну схему слова і з'єднують її з малюнком.

Завдання 3.

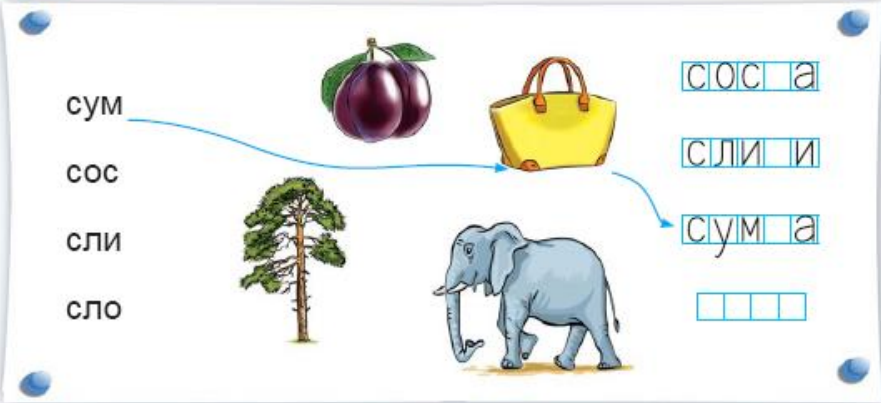
 З'єднай малюнки і слова.

Це завдання передбачає встановлення відповідності між малюнками і словами. Воно використовується в букварний період навчання грамоти. Спочатку учні читають слова, подані в колонці. Потім називають предмет чи тварину, зображену на малюнку, визначають з допомогою вчителя, яким словом із поданих у колонці можна замінити назву малюнка, і з'єднують малюнок з відповідним словом.

Завдання 4.

 З'єднай склади, малюнки і слова.

У цьому завданні учні встановлюють відповідність між складом, малюнком і словом. Під час його виконання діти спочатку читають склад, потім проводять стрілочку до малюнка, назва якого починається з цього складу. Далі з'єднують малюнок з відповідним словом, надрукованим у клітинках.

Завдання 4.

З'єднай частини речень.

Трамва**Й**, літак, катер —

тварини.

Топол**Я**, кактус, капуста —

транспорт.

Ти**Г**р, кріт, кіт —

рослини.

Це завдання передбачає встановлення відповідності між частинами речень на основі узагальнення і добору родової назви предметів до видових. Прочитавши слова в першому рядку лівої колонки, учні під керівництвом учителя визначають, як можна назвати ці предмети одним словом (транспорт). Шукають це слово в правій колонці і з'єднують обидві частини речення. Аналогічно проводиться робота над іншими частинами речень.

Завдання на спостережливість

У процесі навчання першокласників грамоти важливо навчити їх бути спостережливими. Формування цього вміння розпочинається на малюнках. Потім діти спостерігають за мовними одиницями і явищами (словами, реченнями). Продемонструємо зразки таких завдань.

Завдання 1.

Поясни, що на малюнку не так.

Під час виконання цього завдання діти називають предмети, зображені на малюнку. Помічають, що книжка валяється на підлозі, м'яч лежить на столі. А мало б бути навпаки.

Завдання 2.

Поясни, що сталося з тваринами.

Розглядаючи цей малюнок, діти мають з'ясувати, що сталося з тваринами. Спочатку треба зосередити увагу учнів на погляди тварин – кожна тварина здивована чи перелякана, бо помітила, що в неї не її хвіст. Після з'ясування таких обставин, учитель ставить учням завдання – допомогти тваринам знайти свої хвости.

Завдання на доведення власної думки

Починаючи з першого класу важливо вчити дітей не тільки сміливо висловлювати свою думку, а й доводити її, пояснювати, чому так вважає. Тому в період навчання грамоти слід використовувати завдання на доведення власної думки, зразки яких подаємо нижче.

Завдання 1.

Поясни, що на малюнках для тебе незвичне.

Дитячі міркування можуть бути такими:

– Незвично, що дідусь заплітає волосся, а бабуся грає у футбол. Моя бабуся ніколи не бігає за футбольним м'ячем. Вона заплітає мені волосся. А дідусь грає з моїм братом у футбол.

Або інший зразок дитячого пояснення власної думки:

– Незвично, що художник поміняв дідуся й бабуся місцями. Насправді в житті у футбол грає дідусь, а бабуся заплітає волосся.

А можливий і такий варіант відповіді:

– Я не бачу на цих малюнках нічого незвичного. Мій дідусь також допомагає мені заплітати волосся, коли мами немає вдома.

Відповідь може бути й такою:

– Для мене тут усе звичне, бо я на дачі часто граю у футбол зі своєю бабусяю.

Завдання 2.

Поясни, що зайве на малюнку.

У цьому завданні своє пояснення учень має сформулювати приблизно таким чином:

– Я думаю, що зайве на малюнку сонце. Бо небо темне, на ньому місяць і зірки. Отже, це ніч. А вночі сонця на небі не буває. Воно світить тільки вдень.

Завдання 3.

Прочитай речення. Поясни, що в них не так.

Поліна мила сік.

Павлик пив миску.

Під час виконання цього завдання учні з допомогою вчителя роблять висновок, що в цих реченнях заблукали останні слова. Їх треба поміняти місцями. Бо мити можна миску, а пити – сік. Правильною буде також відповідь, коли діти запропонують поміняти місцями друге слово в реченнях. Тоді Поліна буде пити сік, а Павлик – мити миску.

Кросворди

Важливим засобом розвитку розумових здібностей дітей є кросворди. Першокласників необхідно вчити їх розгадувати. Тому розпочинати слід з найпростіших. Зауважимо, що виконувати завдання з кросвордами доцільно під керівництвом учителя. Пропонуємо зразки кросвордів, які можна використовувати на уроках навчання грамоти.

Завдання 1.

Завдання 2.

Кросворди є також засобом формування умінь перевіряти виконану роботу і знаходити та виправляти помилки. Адже вони потребують прочитати, яке слово утворилось у виділеній колонці клітинок. Якщо слово

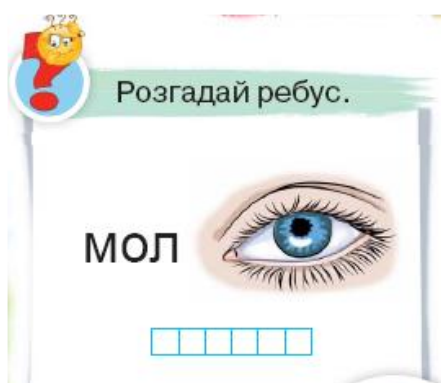

не утворилось, то кросворд розгаданий неправильно. Тоді треба шукати, де допущено помилку, й виправляти її.

Ребуси

Розвитку інтелектуальних здібностей дітей сприяє розгадування ребусів. Використання ребусів на уроках навчання грамоти аргументується ще й тим, що вони формують у першокласників уміння перетворювати або створювати нові слова, шляхом заміни, додавання чи вилучення окремих букв. Наведемо зразки доступних для першокласників ребусів.

Завдання 1.

Робота над розгадуванням ребуса проводиться таким чином. Учитель пропонує надрукувати в клітинках спочатку склад **МОЛ**, а потім назву малюнка (**ОКО**). Після цього учні читають, яке слово утворилося (**МОЛОКО**).

Завдання 2.

Під час розгадування цього ребуса учні спочатку друкують у клітинках назву малюнка (**ТРАКТОР**), а потім букви, які стоять після малюнка (**ИСТ**). Утворилося слово **ТРАКТОРИСТ**.

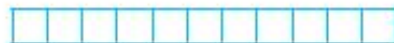

Завдання 3.

Розгадай ребус.

холо ~~бу~~

У даному ребусі вчитель звертає увагу на те, що закреслений склад **бу** – це частина слова **будильник**. Тому в клітинках після **холо** треба друкувати не ціле слово **будильник**, а лише його частину без складу **бу**, тобто, друкуємо **дильник**. Таким чином у клітинках утворилося слово **холодильник**.

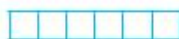
Мовні задачі

Цінними для розвитку логічного мислення є мовні задачі – завдання, які передбачають виконання певних логічних операцій з мовними одиницями. Наприклад:

Завдання 1.

Здогадайся, яке слово заховалось у схемі.

Виконання цього завдання розпочинається з називання малюнків. Діти роблять висновок, що малюнки різні, а назви в них однакові – *котики*. Перевіряють, що саме це слово позначено в звуковій схемі. Потім друкують його в поданих під схемою клітинках.

Завдання 2.

Добери за малюнком слова, у яких є такі букви.

Учням пропонується розглянути малюнок і називати по черзі, хто і що є на малюнку. Сказавши слово *корона*, діти разом з учителем перевіряють, чи можна надрукувати це слово в поданих клітинках. Роблять висновок – так, можна. Аналогічна робота проводиться з іншими словами – *сорока*, *ворона*, *ворота*. Учитель може запропонувати перевірити провокаційні слова – *трава*, *штахети*, *паркан*. Діти доводять, що ці слова не підходять, бо їх не можна надрукувати в поданих клітинках.

Завдання 3.

Здогадайся, які квіти в букеті.

Приступаючи до розв’язування цієї мовної задачі, варто звернути увагу дітей на букви, зображені на букеті.

– Може вони нам щось підкажуть?

Учні здогадуються, що в назвах квітів, які є в букеті, має бути буква **і**. Потім називають квіти, зображені на малюнку, й аналізують, чи є в цих словах буква **і**. Якщо так, то ці квіти є в букеті, якщо ні, то їх у букеті немає. У результаті з'ясовують, що букет складається з *гладіолусів, чорнобривців та ірисів*.

Завдання 4.

 Прочитай речення. Зверни увагу на слово **ніс**. Чим воно цікаве?

Виконання цього завдання розпочинається із читання поданих речень: *Вінні-Пух ніс мед. У Буратіно довгий ніс*. Потім учні з допомогою вчителя пояснюють, чим відрізняється слово *ніс* у першому й другому реченнях. (У першому реченні воно відповідає на питання *що робив?* і означає носити, а в другому – на питання *що?* й означає орган тіла на обличчі).

Розвиток зв'язного мовлення

Важливим складником різнобічного розвитку першокласників є розвиток зв'язного мовлення, яких передбачає роботу над зміцненням артикуляційного апарату учнів, вивчення слів різних тематичних груп, складання з ними словосполучень і речень, формування умінь спілкуватися, будувати речення і короткі зв'язні тексти за малюнками, слайдами, серіями малюнків, розповідати про події з власного життя, висловлювати свої думки.

Засобами мовленнєвого розвитку є:

- вправи для зміцнення артикуляційного апарату;
- завдання на відтворення й доповнення діалогів;
- предметні й сюжетні малюнки, слайди та серії сюжетних малюнків для складання речень і розповідей.

Вправи для зміцнення артикуляційного апарату

У процесі мовленнєвого розвитку першокласників важливо приділяти належну увагу виразності мовлення, яка значною мірою залежить від дикції (чіткої вимови звуків у словах). Спостереження свідчать, що для значної частини дітей, які приходять до школи, властиві такі недоліки у вимовлянні слів, як пропуск окремих звуків, ковтання складів, млявість мови або дуже швидке промовляння слів, манера говорити крізь зуби тощо. Тому в період навчання грамоти необхідно систематично працювати над усуненням цих вад дитячого мовлення. Важливим засобом у цій роботі є вправи на зміцнення артикуляційного апарату. Наведемо їх зразки.

1. Гра «Твердий-м'який»: вимовляння парних твердих і м'яких приголосних звуків [з – з', д – д', с – с', л – л', н – н', ц – ц'].

2. Повільне, гучне й чітке вимовляння ряду складів.

ЛО-ЖО-РО-МО-СО-НО-ГО-ШО-БО

3. Читання складів у таблиці по горизонталі й вертикалі з нарощуванням швидкості.

ТРА	ТРУ	ТРИ	ТРЕ	ТРО
ТРЯ	ТРЮ	ТРІ	ТРЄ	ТРЬО

4. Робота з реченнями і текстами, в яких часто повторюється той самий звук.

Листя шарудить – ш-ш-ш-ш...

Жук гуде – ж-ж-ж-ж...

Змій сичить – с-с-с-с...

Комар дзижчить – дз-з-з-з...

Джміль гуде – дж-ж-ж-ж ...

Трактор дирчить – др-р-р-р...

5. Читання чистомовок.

Зазначимо, що вправи з чистомовками є багатофункціональними. Їх можна використовувати не тільки з метою зміцнення артикуляційного апарату й удосконалення дикції, а й для формування якісних характеристик

навички читання (правильності, швидкості, виразності) та розвитку пам'яті (за бажанням, учні можуть вивчати чистомовки напам'ять). З мотиваційною метою можна використати персонажа, наприклад, веселого хлопчика Щебетунчика, який пропонує читати чистомовки разом із ним. На початку букварного періоду, коли букв вивчено мало, і з них ще не можна скласти цілого речення, тоді слова в чистомовці можна замінити малюнками.

Наведемо зразки оформлення завдань з чистомовками.

Завдання 1.

 Прочитай разом із Щебетунчиком.

 Ас-ас-ас — у Аліси .
Іс-іс-іс — у лиса .
Са-са-са — у Лесі .
Сі-сі-сі — мама сіла у .

Завдання 2.

 Прочитай разом із Щебетунчиком.

 Оз-оз-оз — ударив мороз.
Рі-рі-рі — ковзанка в дворі.
Ас-ас-ас — ковзани у нас.
Сі-сі-сі — на ковзанку всі!

6. Робота над скоромовками.

Ефективним прийомом зміцнення артикуляційного апарату й удосконалення дикції є скоромовки. Методика роботи над скоромовками охоплює такі етапи:

- первинне повільне читання скоромовки;
- аналіз змісту скоромовки;
- повторне читання скоромовки в прискореному темпі з чітким вимовлянням звуків у словах;

– хорове й індивідуальне промовляння скоромовки в дуже швидкому темпі.

Пропонуємо зразки скоромовок, які можна використовувати в 1 класі.

Тигрлятко з тигром-татом
тренувалися стрибати.

Павло і Пилипко
поливали липки.
Виросли липки
у Павла і Пилипка.

Сів шпак на шпаківню,
заспівав шпак півню:
– Так як ти, не вмію я,
ти не вмієш так, як я.

Завдання на відтворення і доповнення діалогів

Формування в першокласників уміння спілкуватися здійснюється в процесі розігрування діалогів. Навчання діалогічного мовлення відбувається поетапно – від відтворення зразка до самостійної побудови діалогу за описаною чи створеною мовленнєвою ситуацією. З цією метою в 1 класі використовуються такі види завдань:

- відтворення, розігрування діалогів із казок, віршів, оповідань;
- створення діалогу з опорою на допоміжні матеріали;
- побудова діалогу за ситуативним малюнком.

Продемонструємо зразки таких завдань.

Завдання 1.

Чи знаєш, з якої казки ці звірі? Розкажи її.

Спочатку діти пригадують назву казки і дійових персонажів, описують їх характер і зовнішній вигляд. Потім учитель розподіляє ролі, і школярі озвучують казку, відтворюючи діалог між тваринами. При цьому слід налаштовувати дітей на використання відповідної сили голосу, міміки та жестів для передачі характеру свого персонажа.

Завдання 2.

Прочитай вірш.

Де букварик?

- Де твій букварик?
- В портфелі новому.
- Ну, а портфель де?
- У столику дома.
- Взяв би зі столу.
- Так стіл же замкнувся...
- То відімкнув би.
- Ключа я позбувся...
- Де ж це той ключ?
- У портфелі новому.
- Ну, а портфель де?
- У столику вдома.

Грицько Бойко

Запропонований вірш можна прочитати за ролями. Під час відтворення діалогу з вірша особлива увага звертається на інтонування розповідних і питальних речень. У вірші відбувається спілкування між двома особами. Однак, щоб задіяти всіх учнів класу, можна скористатися кількома прийомами: діалог читають учитель і учні, учні одного ряду й іншого, хлопчики й дівчатка, два учні, що сидять за однією партою.

Завдання 3.

Пограй з друзями в театр. За кожним малюнком розіграйте сценку.

Виконання цього завдання розпочинається з колективного розглядання кожного малюнка, порівняння зовнішнього вигляду предметів (один ранець цілий і чистий, а інший – брудний і порваний). Потім учитель пропонує дітям розіграти за ролями розмову між ранцями. Наприклад:

– Що з тобою, друже? Чому ти такий брудний і порваний?

– Та, це у мене такий господар неохайний. Він мене і футболить, і кидає як попало, і сидить на мені, і б'є мною однокласників, і дряпає мене, і малює. Чого тільки не доводиться мені терпіти.

– Яка ж у тебе доля нещасна. Співчуваю, друже, співчуваю. Хочу дати тобі пораду – покинь свого господаря. Втечи від нього або заховайся. Нехай спробує, як погано й незручно без тебе. Тоді буде тебе цінувати.

– Дякую! Так і зроблю.

Діалог між олівцями й книжками будується аналогічно.

Завдання 4.

Розпитай у друзів, чи знають вони, яким видом спорту займаються зображені діти.

Під час складання діалогу за поданим малюнком варто спонукати учнів не тільки сказати, яким спортом займаються діти, а й пояснити, чому так думають. У кінці діалогу порадити запитати один в одного, яким спортом займається чи хотів би займатися кожний із учасників діалогу.

Завдання 5.

Розіграй із друзями сценку знайомства.

- Привіт! Мене звати ... .
- Привіт! Приємно познайомитися. А мене — ... .
- І мені приємно познайомитись.
- Розкажи про себе – де живеш, з ким дружиш.
- Я живу ... . Дружу з ... .
- А я проживаю ... . Мої друзі — ... .
- Давай дружити!

Відтворення й доповнення поданого діалогу передбачає засвоєння учнями фраз, висловів, запитань, які використовуються під час знайомства.

Наступне завдання призначене для формування в першокласників уміння доречно вживати ввічливі слова. Під час його виконання потрібно спочатку проаналізувати кожний малюнок – де і коли відбуваються зображені ситуації, як потрібно вести себе в кожній із них, які ввічливі слова при цьому використовувати.

Завдання 6.

Пограй із друзями в театр. Розіграйте сценки за малюнками. Вживайте ввічливі слова.

У процесі виконання завдань, спрямованих на розвиток діалогічного мовлення, у першокласників необхідно формувати такі вміння:

- регулювати силу голосу;
- темп мовлення;
- говорити чітко і правильно;
- уважно слухати співрозмовника;

– будувати свою репліку з урахуванням репліки та інтересів співрозмовника;

– вживати формули мовленнєвого етикету;

– використовувати під час діалогу ті особливості мовлення і правила поведінки, які впливають на успішність спілкування.

Завдання на складання речень і розповідей

Для розвитку зв'язного мовлення першокласників ефективними є предметні й сюжетні малюнки, слайди та серії сюжетних малюнків. За ними учні навчаються складати речення і розповіді. Нагадаємо, що перед тим, як запропонувати учням скласти речення чи розповідь за малюнком, необхідно колективно проаналізувати його. У процесі бесіди за змістом малюнка активізується словниковий запас школярів відповідної тематики (пояснюється чи уточнюється значення слів, здійснюється введення їх у словосполучення й речення).

Під час добору малюнків важливо враховувати вікові особливості й можливості першокласників, їхні інтереси, запити, щоб діти були мотивовані на виконання того завдання, яке їм пропонується.

Подаємо зразки завдань на побудову речень.

Завдання 1.

 Склади речення.

 ... , **a** ... .

 ... , **a** ... .

Під час виконання цього завдання, необхідно пояснити учням, що три крапки означають пропущене слово в реченні. Перше речення діти утворюють разом з учителем: називають малюнок (банан), добирають замість трьох крапок слово – назву кольору (жовтий), читають маленьке слова **a**,

називають другий малюнок (кавун), добирають замість крапок назву кольору кавуна (червоний). Утворилось речення: *Банан жовтий, а кавун червоний.*

Друге речення складають з меншою мірою допомоги вчителя.

Завдання 2.

Перед виконанням цього завдання варто запитати в учнів, чи знають вони зображених тварин (курка, корова, кішка), як називаються їхні дітки (курча, теля, кошеня). Потім слід звернути увагу на маленьке слово **У**, з якого починається кожне речення. За першим малюнком речення складається колективно, а за наступними – кожний учень складає самостійно.

Для формування вмінь будувати розповіді доцільно використовувати сюжетні малюнки, серії малюнків, тематика яких близька і зрозуміла першокласникам. Спочатку варто провести бесіду за змістом малюнка, з'ясувати, чи все учням зрозуміло. Після цього запропонувати скласти коротку розповідь про те, що відбувається на малюнку.

Пропонуємо зразки завдань, призначених для формування умінь складати розповідь за малюнком чи серією малюнків.

Завдання 1.

Завдання 2.

Розкажи, як починає свій день Андрійко.

Завдання 3.

Розкажи, як живеться песику в сім'ї.

Завдання 4.

Розкажи, яка пригода сталася з Іринкою.

Завдання 5.

Насамкінець зазначимо, що розвиток інтелектуальних здібностей і зв'язного мовлення тісно пов'язані між собою і є взаємозалежними. Тому, зазвичай, застосування кожного із поданих вище засобів передбачає реалізацію не одного з напрямів різнобічного розвитку дитини, а комплексний вплив на формування особистості молодшого школяра.

Рекомендована література

1. Пономарьова К. І. Буквар «Я читаю» (частина 1): Навчальний посібник для учнів першого класу // Комплект з навчання грамоти «Я читаю і пишу». 1 клас / К. І. Пономарьова. – К.: УОВЦ «Оріон», 2017. – 112 с.: іл.
2. Пономарьова К. І. Буквар «Я читаю» (частина 2): Навчальний посібник для учнів першого класу // Комплект з навчання грамоти «Я читаю і пишу». 1 клас / К. І. Пономарьова. – К.: УОВЦ «Оріон», 2017. – 128 с.: іл.
3. Пономарьова К. І. Зошит для письма і розвитку мовлення «Я пишу» (частина 1): Навчальний посібник для учнів першого класу // Комплект з навчання грамоти «Я читаю і пишу». 1 клас / К. І. Пономарьова. – К.: УОВЦ «Оріон», 2017. – 64 с.: іл.
4. Пономарьова К. І. Зошит для письма і розвитку мовлення «Я пишу» (частина 2): Навчальний посібник для учнів першого класу // Комплект з навчання грамоти «Я читаю і пишу». 1 клас / К. І. Пономарьова. – К.: УОВЦ «Оріон», 2017. – 64 с.: іл.
5. Пономарьова К. І. «Я дружу зі словом». Посібник для письма і розвитку мовлення в післябукварний період: Навчальний посібник для учнів першого класу // Комплект з навчання грамоти «Я читаю і пишу». 1 клас / К. І. Пономарьова. – К.: УОВЦ «Оріон», 2017. – 64 с.: іл.